

15. Зіневич Н. Проблеми дослідження геноциду ромів (циган) на українських землях у роки Другої світової війни / Н. Зіневич // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів / Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – 2008. – № 16. – С. 415–439.
16. Круглов А. Геноцид цыган в Украине в 1941–1944 гг.: статистико-региональный аспект (Документи радянської Надзвичайної комісії з встановлення та розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників (НДК) / А. Круглов // Голокост і сучасність. – 2009. – № 2 (6). – С. 83–113.
17. Тяглий М. "Наказую... переслати... списки циганів": збір органами влади райхскомісаріату Україна відомостей про ромів у липні 1942 р. / М. Тяглий // Голокост і сучасність. – 2011. – № 1 (9). – С. 85–101.
18. Тяглий М. Окупаційна політика та доля ромів України // Україна в Другій світовій війні: Погляд з XXI століття / М. Тяглий. – Київ : Наукова думка, 2011. – Кн. 2. – С. 864–897.
19. Солонарь В. Этническая чистка или борьба с преступностью? Депортация румынских цыган в Транснистрию в 1942 г. / В. Солонарь // Голокост і сучасність. – 2008. – № 1 (3). – С. 65–87.
20. Переслідування та вбивства ромів на теренах України у часи Другої світової війни : зб. документів, матеріалів та спогадів / [авт.-упоряд. М. Тяглий]. – К.: Український центр вивчення історії Голокосту, 2013. – 208 с.

Козакова Е. В. Судьба украинских цыган в период Второй мировой войны в современной украинской историографии

В статье осуществлен историографический анализ исследований украинских цыгановедов современного периода. Рассмотрены предпосылки возникновения интереса отечественных ученых к судьбе украинских цыган в период Второй мировой войны (1939-1945 годы). Проанализирован генезис цыгановедческих поисков украинских исследователей. Анализ наследия украинской цыгановедческой науки позволяет выяснить, каким является современное состояние исследований, их основные направления и перспективы.

Ключевые слова: Вторая мировая война, геноцид, ромы, историография, цыгановедение, цыгане.

Kozakova O. V. The destiny of Ukrainian gypsies during the Second World War in modern Ukrainian historiography

The article deals with the current state of researching problems of modern Ukrainian gypsology. Premises of appearing the interest among native scientists towards the situation of Ukrainian Gypsies during the Second World War (1939-1945) are studied in the article. The origin of gypsy research is analyzed. The analysis of the heritage of Ukrainian gypsology allows us to determine the current state of the research, their main directions and prospects.

Keywords: World War II, genocide, historiography, Roma, gypsology, gypsy.

УДК 930:37:63(091)

Р. О. Близнюк

РАДЯНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В РОКИ ХРУЩОВСЬКОЇ "ВІДЛИГИ"

Здійснено історіографічний аналіз радянської історичної літератури, присвяченої питанням розвитку вищої аграрної освіти в Україні в 1953–1964 рр. Висвітлено тенденції, закономірності, підходи до розуміння сутності проблеми зазначених років. Показано проблеми, над якими працювали радянські науковці, досліджуючи перетворення М. Хрущова у сфері вищої сільськогосподарської освіти. Проблема підготовки кадрів сільських фахівців вищої кваліфікації в цей період піднімалася в переважній більшості робіт, однак практично відсутні комплексні дослідження питань функціонування та розвитку вищої сільськогосподарської школи.

Ключові слова: історіографія, дослідження, "відлига", вища аграрна освіта, сільськогосподарські навчальні заклади.

В умовах реформування вищої школи України, яка зазнала великих змін після проголошення незалежності, в руслі загальноосвітніх тенденцій розвитку, а також принципів політичних, соціально-економічних зрушень, відбувається активний пошук оптимальних форм і моделей здобуття вищої освіти. Для кардинального оновлення власної вищої освіти необхідно враховувати не лише реалії і перспективи соціально-економічного розвитку країни, освітній досвід розвинутих країн, а й власний історичний шлях. У зв'язку з цим зростає значення критичного узагальнення досвіду минулого та винесення з нього історичних уроків. Вирішення цього насущного завдання науковців неможливе без продуктивних історіографічних розвідок. Саме багатогранний аналіз накопиченого досвіду за довгі роки історичного розвитку вищої аграрної освіти дасть можливість передбачити тенденції і перспективи її розвитку.

Мета статті – з'ясувати стан наукового висвітлення розвитку вищої сільськогосподарської освіти України в роки хрущовської "відлиги" та охарактеризувати історіографію з теми дослідження.

Аналіз наукового доробку сучасних дослідників дає можливість зробити висновок про те, що досліджуване питання торкалося лише окремих аспектів історії вищої сільськогосподарської освіти в Україні такими науковцями як Брехунець Н. С. [1], Сергійчук О. М. [2], Домбровська С. М. [3].

Під впливом хрущовських реформ в Україні проходили суттєві зміни: відбулася часткова лібералізація та демократизація суспільного життя, спостерігалось національно-духовне пробудження різних верств

суспільства. В межах тогочасної адміністративно-командної системи проводилося реформування вищої освіти України.

У наукових роботах радянського часу, де аналізувалася діяльність вузів в роки хрущовської "відлиги", значна увага приділялася питанням кількісного та якісного зростання вищої школи, робився акцент на соціально-побутових умовах студентів. Однак ці роботи не виходили за межі встановлених тодішніх доктрин, а тому були позбавлені критичності та об'єктивності. Автори дійшли висновку, що всі досягнення, які були досягнуті в розвитку вищої школи, належали керівній ролі КПРС і її партійним комітетам. Офіційна ідеологія, панівний стереотип, догматичне трактування щодо зростання керівної ролі КПРС як закономірності на шляху побудови соціалізму перешкоджали історикам об'єктивно аналізувати становище вищої школи України в період хрущовської "відлиги", про що свідчить численна історична література 1950 – 1980-х років.

Радянська історіографія акцентує увагу на тому, що в роки "відлиги" керівництво країни здійснило велику роботу по забезпеченню сільського господарства спеціалістами вищої та середньої ланки, яка відбувалася за декількома напрямками. Головними з них були: збільшення масштабів і поліпшення якості підготовки кадрів в сільськогосподарських вузах і технікумах; постійне підвищення рівня кваліфікації працівників усіх категорій відповідно до вимог науково-технічного прогресу і передової практики через системи заочної освіти та підвищення кваліфікації; вдосконалення системи розподілу, закріплення та використання молодих спеціалістів.

Радянська історіографія представлена працями, які присвячені питанням реформування сфери вищої освіти, яке розпочалося у "відлигу". Насамперед, у них відображено процес укрупнення в республіці вищих навчальних закладів. Показано як відкривалися нові сільськогосподарські вузи, об'єднувалися близькі за профілем, переглядалася структура деяких з них; відкривалися нові факультети, перебазовувалися навчальні заклади з окремих міст. Ці процеси знайшли відображення в працях В. І. Пітова та В. Н. Попова [4; 5; 6].

Книги "Вища школа на новому етапі. З досвіду перебудови школи на Україні" [4], "Вища школа на новому етапі" [7], "Вища школа Української РСР в період перебудови" [5] присвячені питанням перебудови радянської вищої школи, зміцненню її зв'язків з життям і виробництвом. Також розглядаються питання організації навчального процесу. Основним завданням сільськогосподарських вузів була підготовка спеціалістів широкого профілю. У зв'язку з цим значно збільшувався набір за основними спеціальностями і скорочувалася підготовка по вузьким профілям. Головна увага акцентувалася на новому порядку підготовки кадрів в сільськогосподарських вузах з урахуванням зональних природних і економічних особливостей. Зональна направленість у підготовці спеціалістів знаходила своє відображення і в навчальних програмах. Перебудова роботи сільськогосподарських вузів здійснювалася перш за все шляхом поєднання навчання студентів з виробничою працею. В цих умовах змінювалася докорінно роль навчально-дослідних господарств сільськогосподарських вузів.

Своєрідною особливістю висвітлення становища радянської вищої освіти другої половини 1950-х років стало те, що авторами публікацій були, в більшості, партійні та державні працівники. Очевидно, значна частина опублікованих матеріалів не мала наукового підґрунтя, а служила міцною ідеологічною опорою для керівництва СРСР в майбутній побудові комуністичного ладу. Значний фактичний матеріал з історії функціонування вищої школи УРСР, у тому числі і аграрної, узагальнений в роботах Ю. Даденкова [8], Г. Єфименка [9], В. Елютіна [10]. У них розглянуті кількісні та якісні показники зростання студентського контингенту та розкрито стан матеріально-навчального забезпечення вузів УРСР. У цих працях окремі фактологічні матеріали поєднувалися зі схематичним переказом постанов комуністичної партії і послішними політизованими висновками.

Сюди ж примикає група статей, написаних керівними працівниками, безпосередньо зайнятими організацією сільськогосподарської освіти в країні [11; 12; 13; 14]. Зазначені статті цікаві постановкою конкретних завдань подальшого розвитку вищої сільськогосподарської освіти, аналізом його поточних потреб і практичних питань поліпшення підготовки фахівців у вищих аграрних навчальних закладах.

Що стосується цих досліджень про підготовку кадрів для сільського господарства, то обмеженість хронологічних рамок і регіональний характер матеріалу не дозволили авторам створити картину розвитку сільськогосподарської освіти в цілому. Однак, це не зменшує значущості виконаної роботи з вивчення та узагальнення конкретного матеріалу, визначення ролі вузів у забезпеченні сільського господарства кадрами агрономів, зоотехніків, інженерів та інших фахівців.

Серед перших радянських дослідників історії радянської вищої освіти можна назвати К. Галкіна [15] і Е. Чуткерашвілі [16]. Питання історії розвитку вищої освіти в УРСР ці дослідники висвітлювали побіжно, тільки в контексті становлення і розвитку цілісної системи освіти Радянського Союзу. Роботи цих учених містять лише окремі розрізнені факти і приклади фрагментарного характеру зі стану вищої аграрної освіти в Україні. Характерною особливістю робіт стала порівняльна характеристика навчально-виховного процесу в капіталістичних країнах і в СРСР. Примітно те, що автори зійшлися в думках про вагомий переваги радянської системи освіти. Звичайно, ці порівняння дослідниками проводилися суб'єктивно, під впливом тиску компартійної ідеології, що значно знизило наукову цінність публікацій.

У радянський час виходять і роботи, які висвітлюють актуальні питання підготовки, розподілу і використання молодих сільськогосподарських фахівців. На союзному матеріалі здійснила дослідження Г. П. Тюріна [17], а на республіканському – М. І. Лисенко [18] і В. С. Петренко [19]. Дослідники вказують, що характерною особливістю сільськогосподарської освіти з сер. 1950 –х років стає орієнтування на довгострокові форми навчання – вузи і технікуми, які забезпечували більш високий рівень спеціальної і

теоретичної підготовки кадрів у порівнянні з курсами й школами, тому потрібно було якнайшвидше усунути недоліки, які гальмували якісний ріст цих навчальних закладів.

Ю. Курносов та А. Бондар [20] дослідили особливості підготовки сільськогосподарських кадрів, на досвіді УРСР, проаналізували перебудову інженерно-технічної, аграрної освіти, вдосконалення роботи університетів, вивчили зміни в комплектуванні вищих і середніх спеціальних навчальних закладів.

Виділяється дослідження Г. А. Іванової [21], яке містить великий фактичний матеріал про розвиток сільськогосподарської освіти в 1953–1962 роках. Докладне висвітлення отримали такі питання, як комплектування складу студентів, зміст навчання і його відповідність запитам практики. Однак, автор фактично дослідив підсумки підготовки фахівців у вищих навчальних закладах сільського господарства, а не її розвиток.

Гатліх Г. А. у своїй книзі “Сельскохозяйственные вузы СССР” виділив окремих розділ, присвячений історичному розвитку сільськогосподарських вищих навчальних закладів України [23, с. 214 – 275]. Хронологічні рамки дослідження охоплюють 1920 – 1963 роки. Це єдина книга, яка надає, хоча і в стислій довідковій формі, але ґрунтовний фактологічний матеріал щодо функціонування та особливостей сільськогосподарських вузів в Україні. В 1963 р. в Україні функціонувало 18 вищих сільськогосподарських навчальних закладів

Іванович К. А. [22] зазначає, що розвиток вищої сільськогосподарської школи визначався завданнями й особливостями сільськогосподарського виробництва. Успішне вирішення складних завдань сільськогосподарського виробництва було можливе тільки на основі широкого застосування в сільському господарстві всіх досягнень аграрної науки.

Спираючись на фактичні матеріали, науковці стверджували, що в 50-х роках ХХ ст. спостерігалася тенденція розширення заочної та вечірньої форм освіти, залучалася до навчання працююча молодь для того, щоб надати їй відповідну спеціальність без відриву від виробництва. Питанням організації роботи з підготовки фахівців для сільського господарства без відриву від виробництва присвячена робота В. Пітова і В. Попова [24], а також збірник статей “Заочне сільськогосподарська освіта на Україні” [25].

Важливе місце займають узагальнюючі праці, присвячені системі вищої освіти в СРСР і УРСР, підготовлені до 50-річчя Жовтневої революції [26; 27]. У цих роботах ретельно проаналізовано зміни в організаційній структурі вищої школи, представлена цікава статистика про кількісний і соціальний склад абітурієнтів і випускників, охарактеризована методика викладання різних предметів, наведено відомості про кваліфікаційний рівень та умови життя викладачів. Разом з тим слід відзначити такий недолік ювілейних видань, як тенденційність підбору та інтерпретації матеріалу, парадно-ювілейний стиль його викладу, політизація історії освіти.

Для вітчизняних наукових праць радянських часів характерне нівелювання безлічі прорахунків, помилок правлячої Комуністичної партії. Натомість широко висвітлювалися значні успіхи науково-освітнього життя, які часто ставали прикрими перебільшеннями. Тому, особливістю всіх праць радянських авторів стала надмірна ідеалізація діяльності партійно-державних органів. При цьому, на жаль, не проводився ґрунтовний аналіз всіх тенденцій та процесів, які відбувалися у освіті та науковому житті України.

Ряд цікавих фактів, що свідчать про зміцнення сільського господарства висококваліфікованими керівниками та фахівцями, знаходимо в статтях, написаних в історико-партійному дусі [28; 29; 30]. У них розкривається позитивна роль партійного керівництва процесом формування і виховання сільськогосподарських фахівців. Також йдеться мова про шляхи вдосконалення системи підготовки спеціалістів для сільського господарства. Головні зусилля в цій галузі спрямовувалися на поліпшення якісного складу студентів вузів, навчально-матеріальної бази вузів, зміцнення складу та підвищення кваліфікації викладачів.

Заслуговують на увагу кандидатські дисертації В. С. Бабія [31], Д. І. Бабица [32], Я. І. Тимохи [33], в яких знайшов відображення процес інтелектуалізації матеріального виробництва колгоспного села, залучення до нього навчальних закладів, насамперед вищих. Центральне місце в їх роботах займало висвітлення діяльності комуністичної партії в підготовці кадрів для сільського господарства. Автори цих робіт перш за все прагнули довести тезу про значимість і ефективність всіх заходів партії, спрямованих на розвиток вищої сільськогосподарської освіти. Тому незважаючи на те, що дослідники залучали великий фактичний матеріал, узагальнювали і систематизували форми та методи управління, у цих працях відсутній проблемний підхід.

Незважаючи на односторонність викладу наукових фактів, дисертації дали можливість накопичити великий фактичний матеріал і глибоко проаналізувати окремі аспекти навчального процесу в сільськогосподарській вищій школі України в роки хрущовської “відлиги”.

В переважній більшості публікацій зосереджувалася увага на підготовці студентства до соціальних процесів у суспільстві, ідеологічній та партійній підготовці. У працях радянського часу створювався образ високоморального студентства в межах жорсткого контролю партії над повсякденним життям радянської молоді. На сторінках радянських публікацій всіляко доводилася значимість ролі Комуністичної партії у ідеологічному вихованні вітчизняної молоді [15; 16; 18; 20; 34].

Отже, оцінюючи історичний доробок проблеми розвитку вищої сільськогосподарської освіти України в роки хрущовської “відлиги” істориків радянських часів не можна не побачити їх кон’юнктурно-методологічних коливань та недостатньої наукової глибини деяких розробок. Проте він складає вагомий науковий потенціал, який сприяє критичному переосмисленню історичного процесу, новому розумінню вже відомих фактів і явищ.

Джерела та література

1. Брехунець Н. С. Навчальні заклади освіти України 50 – 80-х років XX ст.: історіографія: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: 07.00.06 “Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни” / Н. С. Брехунець. – К., 2006. – 23 с.
2. Сергійчук О. М. Вища школа України в умовах лібералізації суспільного життя. 1953 – 1964 рр.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: 07.00.01 “Історія України” / О. М. Сергійчук. – К., 2002. – 19 с.
3. Домбровська С. М. Розвиток вищої школи в Харкові у період тимчасової лібералізації тоталітарної системи (друга половина 50-х – перша половина 60-х років XX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: 07.00.01 “Історія України” / С. М. Домбровська. – Х., 2006. – 15 с.
4. Вища школа на новому етапі. З досвіду перебудови вищої школи на Україні / В. І. Пітов, В. М. Попов, І. С. Дзюбко / Під ред. М. М. Артинова. – К.: Держполітвидав УРСР, 1961. – 230 с.
5. Питов В. І. Высшая школа Украинской ССР в период перестройки / В. И. Питов. – К.: Высшая школа, 1962. – 201 с.
6. Питов В. Общетеchnические и общенаучные факультеты на Украине / В. Питов, В. Попов. – Х.: Изд. ХУ, 1964. – 266 с.
7. Добровольский Н. С. Высшая школа на новом этапе / Н. С. Добровольский. – Свердловск: Высшая школа, 1963. – 107 с.
8. Даденков Ю. М. Вища і середня спеціальна освіта на Україні / Ю. М. Даденков // Українська радянська культура. – К.: Наукова думка, 1960. – 112 с.
9. Єфименко Г. П. Важлива державна справа / Г. П. Єфименко. – К.: Вища школа, 1959. – 79 с.
10. Елютин В. П. О перестройке системы высшего образования в СССР / В. П. Елютин. – М., 1958. – 73 с.
11. Немцов В. Ф. Шире размах сельскохозяйственного образования на Востоке страны / В. Ф. Немцов // Вестник высшей школы. – 1958. – № 2. – С. 14 – 19.
12. Кудин Н. Д. Совершенствовать подготовку специалистов для сельского хозяйства / Н. Д. Кудин // Среднее специальное образование. – 1958. – № 12. – С. 12 – 14.
13. Колосов А. Нужды заочного сельскохозяйственного образования / А. Колосов // Коммунист. – 1965. – № 4. – С. 4 – 5.
14. Красота В. Ф. Сельскохозяйственное образование на новых рубежах / В. Ф. Красота // Вестник высшей школы. – 1966. – № 12. – С. 7 – 10.
15. Галкин К. Т. Высшее образование и подготовка научных кадров в СССР / К. Т. Галкин. – М., Советская наука, 1958. – 176 с.
16. Чуткерашвили Е. В. Развитие высшего образования в СССР / Е. В. Чуткерашвили. – М.: Высшая школа, 1961. – 357 с.
17. Тюрина А. П. Формирование кадров специалистов и организаторов колхозного производства (1946 – 1958 гг.) / А. П. Тюрина – М.: Наука, 1973. – 311 с.
18. Лысенко Н. А. Роль Коммунистической партии в решении проблемы сельскохозяйственных кадров (1951 – 1958 гг.) / Н. А. Лысенко. – К.: Изд-во Киевского у-та, 1968. – 206 с.
19. Петренко В. С. О подготовке сельскохозяйственных кадров на Украине (1946 – 1965 гг.) / В. С. Петренко // История СССР. – 1969. – №4. – С. 80 – 89.
20. Курносоев Ю. О. У навчанні та праці. Підготовка кадрів інтелігенції в Українській РСР / Ю. О. Курносоев, А. Г. Бондар. – К.: Наукова думка, 1964. – 343 с.
21. Иванова Г. А. О подготовке кадров производственно-технической интеллигенции для социалистического сельского хозяйства / Г. А. Иванова. – М., 1962. – 56 с.
22. Иванович К. А. Сельскохозяйственное образование в СССР / К. А. Иванович. – М.: Советская наука, 1958. – 240 с.
23. Гатлих Г. А. Сельскохозяйственные вузы СССР / Г. А. Гатлих. – М.: Высшая школа, 1965. – 368 с.
24. Питов В. Общетеchnические и общенаучные факультеты на Украине / В. Питов, В. Попов. – Х.: Изд. ХУ, 1964. – 266 с.
25. Заочна сільськогосподарська освіта на Україні. Збірник статей / Ред. колегія: І. І. Басов, І. І. Котов, І. С. Іващенко, І. С. Роман та ін. – К., 1965. – 94 с.
26. Вища школа УРСР за 50 років. У двох частинах (1917 – 1967 рр.) – Ч. 2 (1945 – 1967 рр.) – К.: Видавництво Київського університету, 1968. – 539 с.
27. Высшая школа СССР за 50 лет (1917 – 1967 гг.) / Под. ред. В. П. Елютин. – М.: Высшая школа, 1967. – 272 с.
28. Бондарев Є. О. Діяльність Компартії України по зміцненню керівними кадрами сільськогосподарського виробництва (1959 – 1970 рр.) / Є. О. Бондарев // Наукові праці з історії КПРС. – 1975. – Вип. 75. – С. 102 – 106.
29. Бабич Д. І. Удосконалення підготовки спеціалістів для сільського господарства (1959 – 1965рр.) / Д. І. Бабич // Український історичний журнал. – 1976. – №2. – С. 86 – 93.
30. Караваев В. К. Діяльність Комуністичної партії України по підготовці спеціалістів сільського господарства через вузи і технікуми / В. К. Караваев // Наукові праці з історії КПРС. – Випуск 26. – К., 1968. – С. 132 – 138.
31. Бабий В. С. Партийное руководство развитием высшего сельскохозяйственного образования на Украине (1959-1970 гг.): автореф. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.01 / В. С. Бабий. – К., 1976. – 25 с.
32. Бабич Д. И. Деятельность партийных организаций Украины по укреплению сельского хозяйства руководящими кадрами (1959 – 1965 гг.): автореф. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.01 / Д. И. Бабич. – К., 1978. – 26 с.
33. Тимоха Я. И. Воспроизводство квалифицированных кадров сельского хозяйства: автореф. дис. ... канд. экон. наук: № 590 / Я. И. Тимоха. – Харьков, 1969. – 19 с.
34. Лысенко Н. А. Деятельность Коммунистической партии по подготовке кадров для сельского хозяйства / Н. А. Лысенко. – М.: Высшая школа, 1983. – 144 с.

Близнюк Р. А. Советская историография исследования развития высшего сельскохозяйственного образования Украины в годы хрущёвской “оттепели”
Осуществлен историографический анализ советской исторической литературы, посвященной вопросам развития высшего аграрного образования в Украине в 1953 – 1964 гг. Освещены тенденции, закономерности, подходы к пониманию сущности проблемы указанных лет. Показаны проблемы, над которыми работали советские ученые, исследуя преобразования Хрущева в области высшего сельскохозяйственного образования. Проблема подготовки кадров сельских специалистов высшей квалификации в этот период поднималась в подавляющем большинстве работ, однако практически отсутствуют комплексные исследования вопросов функционирования и развития высшей сельскохозяйственной школы.

Ключевые слова: историография, исследования, “оттепель”, выше аграрное образование, сельскохозяйственные учебные заведения.

Bluznyuk R. O. The Soviet historiography of exploration of Ukraine's higher agrarian education's development during the Khrushchev "Thaw"

The historiographical analysis of the Soviet historical literature, devoted to the problems of the development of Higher Education in Ukraine in 1953 - 1964 is carried out. Trends, patterns and approaches to understanding the problem of mentioned years are highlighted. It was shown the problem on which worked Soviet scientists researching the transformations in higher agricultural education made by Khrushchev. The problem of training of rural personnel of highly qualified specialists in this period was explored in most researches, but almost there were no comprehensive analyses of functioning and development of higher agricultural school.

Keywords: historiography, studies, "thaw", higher agricultural education, agricultural educational institutions.

УДК 331.109.32:622"1988/1989"

В. Л. Агапов

**ПЕРШІ ШАХТАРСЬКІ СТРАЙКИ ЧАСІВ ГОРБАЧОВСЬКОЇ
“ПЕРЕБУДОВИ” В УРСР (1988 – ПЕРШЕ ПІВРІЧЧЯ 1989 рр.):
ІСТОРИОГРАФІЯ ПИТАННЯ, СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД**

У статті досліджується один з феноменів радянської дійсності періоду горбачовської "перебудови" – початковий етап шахтарського страйкового руху, що відроджувався. Подається аналіз історіографії проблеми, що дозволило викласти погляди істориків на природу явища, оцінку дій гірників і наслідків перших виступів. Істотне розширення автором кола використовуваних джерел дало можливість на якісно новому рівні простежити наростання конфлікту, його динаміку, реакцію партійно-державного керівництва СРСР та УРСР, обласних партійних комітетів на страйкову боротьбу, що розгорталася.
Ключові слова: історіографія, шахтар, страйк, вимоги, боротьба, Донбас.

Період 1985–1991 рр. був знаменним для українського суспільства тим, що саме у ці роки формувалися передумови відродження і був започаткований небачений в історії українського суспільства страйковий рух, який піддав серйозному випробуванню базові засади держави, вугільну промисловість, всю систему суспільних зв'язків і відносин. В історичній науці поступово затверджується погляд, згідно з яким у 1989 – 1991 рр. "...значний, а іноді й вирішальний вплив на усі процеси правила одна з найбільших політичних сил сучасності – робітничий рух" [1, с.149]. Але недостатнє вивчення "шахтарської проблематики" зумовило той факт, що у вітчизняній історіографії спостерігається зменшення ролі робітничого класу в політичному процесі 1989 – 1991 рр.

Дослідження економічної боротьби гірників у 1988 – першій половині 1989 рр., результатів наукових розробок цієї боротьби дозволить наблизитися до більш об'єктивного розуміння розвитку соціально-економічного та політичного процесу напередодні здобуття Україною державної незалежності. Отримання уроків з протистояння 1989 р. важливо передусім тому, що українському суспільству потрібен громадянський мир, без якого усі найперспективніші та науково обґрунтовані державні програми залишаться проектами. Р. Дарендорф справедливо зазначав: "Той, хто вміє впоратися з конфліктами шляхом їх прийняття й урегулювання, той бере під свій контроль ритм історії. Той, хто пропускає таку можливість, отримує цей ритм собі в супротивники" [2, с. 20].

Мета статті: проаналізувати історіографію проблеми, з'ясувати специфіку страйкової боротьби українських гірників у 1988 – першій половині 1989 рр. та її значення.

Перші оцінки шахтарських акцій, які передували липневому страйку 1989 р., давалися "по гарячих слідах подій" в публікаціях журналістів. Стаття Ю. Свинтицького "Вступили в конфлікт" була підготовлена на матеріалах засідання президії ЦК Профспілки робітників вугільної промисловості (ПРВП), що відбулося у травні 1989 р. [3]. У публікації був викладений погляд шахтарів на причини припинення робіт на шахті "Лідиівка" виробничого об'єднання (далі – ВО) "Донецьквугілля". В. Андріянов у статті "Горный удар" не лише повідомляє про страйки, що відбулися навесні на шахтах Донбасу, але й стисло описує конфлікт на шахті "Об'єднана" ВО "Горезантрацит" [4]. "До окремих страйків, – пише автор, – починали звикати. Уявити їх зливу потужність ще не вистачило фантазії" [4, с.62]. Соціальний вибух у липні 1989 р., правда про життя шахтарів, що виплеснулася на міських мітингах, дозволили розпочати вивчення шахтарського руху. З'явилися перші праці філософів та істориків. Джерельною основою публікацій була оперативна інформація, газетні матеріали, документи з поточних архівів. Дослідники сконцентрували увагу на з'ясуванні теоретичних аспектів причин відродження страйкової боротьби.

Серед істориків першим порушив тему весняних страйків 1989 р. в УРСР А. Русначенко [5]. За його підрахунками вони відбулися не менше, ніж на восьми шахтах Донбасу. Дослідник звертає увагу на те, що ці акції були недооцінені керівництвом УРСР. Спробу проаналізувати виступи робітників СРСР у 1987 р. – першій половині 1989 р. зробила А. Назімова [6]. Весняні акції 1989 р. розглядаються авторкою як події, хоча й екстраординарні, але випадкові й нехарактерні для соціалістичного суспільства. У статті є спостереження, яке пояснює психологічні передумови конфліктів: "Розбуджені очікування поки не реалізовані або реалізовані дуже слабо. Люди довгий час жили у впевненості, що краще майбутнє буде у далеких нащадків.